

Комунальний заклад вищої освіти  
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»  
Запорізької обласної ради  
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук  
Кафедра спеціальної освіти

## **КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА**

Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор

Виконала студентка другого  
(магістерського) рівня освіти  
групи СОм(л)-2  
спеціальності 016 Спеціальна освіта  
Савченко Марина Олександрівна  
Керівник: Жадленко І. О.  
Рецензент: Бохонкова Ю. О.

Нормоконтроль \_\_\_\_\_ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя  
2023 р.

## РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 126 с., 6 табл., 97 джерел.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність учнів із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – розвиток мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку засобами дидактичних ігор.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання комплексів дидактичних ігор у процесі розвитку мовлення учнів із затримкою психічного розвитку в умовах освітнього закладу.

Методи дослідження: *теоретичні*: систематизація і синтез – у процесі узагальнення базових теоретичних положень щодо таких понять як розвиток мовлення, діти із затримкою психічного розвитку, молодший шкільний вік, засоби дидактичних ігор; діалектичний, абстрактно-логічний – для визначення основних етапів та факторів здійснення діагностичної та корекційної діяльності; *емпіричні*: структурно-функціональний, логічний та системного аналізу – під час підбору методів діагностики розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку; метод ключових питань, логічний аналіз, метод спостереження; узагальнення та абстрагування – процесу розвитку мовлення учнів із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку засобами дидактичних ігор в умовах освітнього закладу; методи *математичної статистики*: якісний і кількісний аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

РОЗВИТОК, МОВЛЕННЯ, ДІТИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ,  
ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, ДИДАКТИЧНІ ІГРИ.

## ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі становлення України як демократичної держави формується нове ставлення суспільства до дітей з різноманітними порушеннями психофізичного розвитку, нове бачення умов і шляхів їх соціалізації та інтеграції в соціум. Значну частину серед них складають діти із затримкою психічного розвитку, у становленні особистості яких вирішальну роль часто відіграє рівень сформованості їх комунікативної компетентності, оскільки мовлення є провідним засобом дії компенсаторних механізмів.

Поняття затримки психічного розвитку (ЗПР) більшість дослідників в галузі педагогіки та психології визначають як пограничний стан між нормою і патологією розвитку, який має тимчасовий характер відставання, відповідно до темпів біологічного дозрівання, і який може коригуватися при застосуванні адекватної системи педагогічних заходів. Питаннями діагностики й корекції затримки психічного розвитку займалися Т. Вісковатова, Т. Власова, А. Куцолапська, К. Лебединська, В. Лубовський, І. Омельченко, М. Певзнер, У. Ульяновка та ін.

Теоретичні аспекти проблеми виховання та навчання дітей із ЗПР є предметом дослідження багатьох вчених (О. Завальнюк, В. Засенко, А. Колупаєва, О. Корнєва, Н. Кравець, Т. Лещинська, С. Максименко, І. Марковська, В. Радіонова, Г. Сухарева, О. Хохліна, Л. Шипіцина та ін.). Загальні питання проблеми навчання та виховання досліджуваної категорії осіб представлені в роботах А. Висоцької, О. Коган, Н. Макарчук, Л. Руденко. У працях цих вчених теоретично і практично доведено, що посилена увага до

виховання та навчання дітей із ЗПР є необхідною умовою соціального оздоровлення суспільства.

В умовах сучасного освітнього простору окремо постає проблема розвитку мовлення в учнів із затримкою психічного розвитку, яке тісно пов'язана із пізнавальною сферою дитини і зумовлює її швидкий або затриманий розвиток. Різні відхилення мовленнєвого розвитку негативно позначаються на сприйнятті мовлення, висловлюванні власних думок, оволодінні знаннями та на формуванні особистості дитини. Логопеди, психокорекційні педагоги та психологи відзначають, що дефекти звуковимови в учнів із затримкою психічного розвитку зустрічаються набагато частіше, ніж у їх однолітків з нормою розвитку.

Проблема розвитку мовлення таких учнів є найбільш актуальною так, як мовлення – це засіб спілкування, основний системоутворюючий фактор процесу пізнання. Варто наголосити на тому, що означена проблема залишається складною, мало розробленою і в практиці роботи педагогічних колективів реалізується недостатньо. Актуальність виділеної проблеми й позначені невідповідності дозволили сформулювати тему дослідження: «Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами дидактичних ігор».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання комплексів дидактичних ігор у процесі розвитку мовлення учнів із затримкою психічного розвитку в умовах освітнього закладу.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити теоретичні аспекти процесу розвитку мовлення в дітей із затримкою психічного розвитку в ході аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури.

2. Проаналізувати особливості розвитку мовлення в учнів із затримкою психічного розвитку в умовах сучасного освітнього простору.

3. Визначити стан розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку в умовах освітнього закладу.

4. Визначити шляхи реалізації дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення учнів із затримкою психічного розвитку.

5. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання комплексів дидактичних ігор у процесі розвитку мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку в умовах освітнього закладу.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність учнів із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – розвиток мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку засобами дидактичних ігор.

Методи дослідження: *теоретичні*: систематизація і синтез – у процесі узагальнення базових теоретичних положень щодо таких понять як розвиток мовлення, діти із затримкою психічного розвитку, молодший шкільний вік, засоби дидактичних ігор; діалектичний, абстрактно-логічний – для визначення основних етапів та факторів здійснення діагностичної та корекційної діяльності; *емпіричні*: структурно-функціональний, логічний та системного аналізу – під час підбору методів діагностики розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку; метод ключових питань, логічний аналіз, метод спостереження; узагальнення та абстрагування – процесу розвитку мовлення учнів із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку засобами дидактичних ігор в умовах освітнього закладу; методи *математичної статистики*: якісний і кількісний

аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені та апробовані комплекси дидактичних ігор для дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку в умовах освітнього закладу сприяють підвищенню ефективності оволодіння дітьми із ЗПР мовленням та корекції звуковимови, їхньому всебічному розвитку. Використання засобів дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку сприяє підвищенню рівня розвитку пізнавальних процесів дітей означеної нозології, покращенню процесу їхньої соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Основні результати дослідження можуть бути використані для вчителів і вихователів спеціальних та інклюзивних закладів освіти, батьків, здобувачів вищої освіти.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (98 найменувань) та 6 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає – 135 сторінка, з них – 88 сторінок основного тексту.

## ВИСНОВКИ

1. В ході теоретичного аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури висвітлено теоретичні аспекти процесу розвитку мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку. З'ясовано, що поняття «затримка психічного розвитку» в сучасному освітньому просторі визначається як психолого-педагогічна проблема і характеризується, перш за все, відставанням в розвитку психічної діяльності дитини, є проявом незрілості психічних і психомоторних функцій у результаті сповільненого дозрівання морфофункціональних систем мозку під впливом різних несприятливих чинників. Специфічне поєднання незрілості емоційної й інтелектуальної сфери уявляє собою негативну соціально-психологічну проблему, яка потребує негайного вирішення, тому оптимальний рівень загальноосвітньої підготовки дітей із затримкою психічного розвитку повинен забезпечуватися шляхом засвоєння змісту освітніх галузей у поєднанні з проведенням корекційно-розвивальної роботи.

2. Проаналізовано особливості розвитку мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку, серед яких виділяють відставання у розвитку контекстного мовлення, запізнення у розвитку внутрішнього мовлення, яке утруднює формування прогнозування, саморегуляції в діяльності, порушення звуковимови, труднощі при оволодінні новими формами мовлення – оповіданням і міркуванням. У зв'язку з цим процес корекції мовленнєвих порушень дітей означеної нозології потребує включення нових адаптованих засобів корекційного впливу не тільки під час логопедичних занять, а й під час всього навчально-виховного процесу в освітньому закладі.

Висвітлено педагогічні аспекти використання дидактичних ігор у виховному процесі дітей із затримкою психічного розвитку, які визначають, що

сама дидактична гра повинна зробити зазначений процес емоційним, дієвим, полегшити перехід від гри до суттєвої розумової діяльності. Дані ігри дають можливість навчати дітей різноманітним економічним та раціональним способам вирішення тих чи інших розумових і практичних завдань, сприяють покращенню процесу розвитку мовлення.

3. Визначено стан розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку в умовах освітнього закладу. Результати констатувального етапу експериментального дослідження засвідчують, що стан розвитку мовлення у більшості дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, які приймали участь у дослідженні, є незадовільним. Помилки, пов'язані з недостатністю фонематичного сприйняття складають 13,3% загальної кількості помилок; помилки, пов'язані з несформованістю фонематичного аналізу були найчисленнішими – 26,7 %; помилки, пов'язані з несформованістю аналізу структури окремого речення склали 13,3 %. Помилки, які пов'язані з невмінням виділяти речення з тексту були зафіксовані у 20,0 % випадків, заміни графічно подібних букв склали 13,3 %, орфографічні помилки – 13,3 %. Показники стану розвитку мовлення молодших школярів означеної нозології є основою для підбору ефективних форм, методів та прийомів взаємодії з учнями. З огляду на це зростає необхідність застосування такого організаційного забезпечення навчально-виховного процесу, яке б дозволило якомога повніше використовувати найбільш дієві засоби впливу на рівень розвитку мовлення молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Результати оцінювання наочно-образного мислення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку показали, що високий рівень продемонстрували 6,7 % учнів, середній рівень сформованості досліджуваної якості – 53,3 %, низький рівень – 26,7 %, дуже низький рівень сформованості наочно-образного мислення зафіксований у 13,3 % учнів означеної нозології.



4. Визначено шляхи реалізації дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення дітей із затримкою психічного розвитку, які враховують відповідність відібраних ігор програмним вимогам виховання і навчання дітей означеної нозології; важливість підбору та підготовки необхідного дидактичного матеріалу для гри, адекватного рівню розвитку дітей; доцільне керівництво грою дітей з боку педагога; наближення змісту гри до потреб, інтересів та можливостей вихованців; формування в ході гри навичок самообслуговування, самоконтролю, важливих життєвих форм поведінки з метою адаптації дітей із затримкою психічного розвитку до умов соціуму.

5. В ході дослідження було розроблено комплекси дидактичних ігор для розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку на уроках української мови та здійснено практичну перевірку їх ефективності. До зазначених комплексів дидактичних ігор входили ігри з розвитку сприйняття, уваги, пам'яті, логічного мислення, уяви, на збагачення словникового запасу, збагачення навичок спілкування. Комплекси дидактичних ігор містили завдання, виконання яких дало змогу: удосконалити розвиток психічних процесів; розвивати мовленнєву діяльність; удосконалити культуру поведінки вихованців; збагатити досвід комунікативної діяльності. Діти із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку навчалися бачити, слухати, формувалося правильне, усвідомлюване читання, виникав інтерес до процесу читання та письма, знімалась емоційна напруга та тривожність, розвивалась здатність до переносу отриманих навичок на незнайомий матеріал.

За результатами аналізу специфічних помилок у письмових роботах учнів ЕГ значно зменшилася кількість дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку, які спотворюють звукову структуру слова – покращення на 13,3 %; змішання графічно подібних рукописних літер – на 14,3 %; припускаються помилок позначення меж речення і слова – покращення на

13,3 %; змішують букви, що позначають близькі за артикуляційно-акустичними ознаками звуки – покращення на 7,5 %; наявний аграматизм – покращення на 13,3 %. В учнів КГ покращились лише результати змішання графічно подібних рукописних літер – на 12,5 % і зменшилась кількість помилок позначення меж речення і слова – на 13,3 %, інші показники залишились без суттєвих змін.

Результати обстеження писемного мовлення довели, що в учнів ЕГ кількість помилок, пов'язаних з порушенням звукової структури слова, зменшилась на 22,5 %, в той час, як в учнів КГ показники знизились лише на 2,9 %. Кількість лексико-граматичних помилок в учнів ЕГ знизилась на 23,3 %, показники КГ були відносно гірші – покращення на 16,2 %. Отримані дані обумовлюють необхідність продовження роботи по розвитку мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку в умовах освітнього закладу з використанням комплексів дидактичних ігор.

Таким чином, використання в ході дослідження комплексів дидактичних ігор для розвитку мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку в умовах освітнього закладу, до яких входили комплекси корекційно-розвивальних вправ, спрямованих на розвиток писемного мовлення даних учнів на уроках української мови, позитивно вплинули на розвиток їх писемного мовлення та взагалі покращили стан мовленнєвого розвитку учнів означеної нозології. Використання засобів дидактичних ігор сприяло удосконаленню розвитку психічних процесів, розвитку мовленнєвої діяльності, збагаченню досвіду комунікативної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку.